

NĚKTERÉ ZMĚNY V POČTU A STRUKTUŘE PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSTVÍ V PRVNÍ POLOVINĚ 50. LET

Z. ANTOŠ

Jedním z prvořadých faktorů zásadně ovlivňujících výrobní, ekonomické a sociální změny v poválečném vývoji zemědělství řady zemí je problém pracovní síly, a to jak po stránce kvantitativní, tak i po stránce její struktury věkové, podle pohlaví, profesí atd. Československého zemědělství se nesporně hluboce dotkly i v tomto směru důsledky 2. světové války, které vedle toho, že přivodila značnou devastaci celého zemědělství, způsobila i nemalé změny zvláště v struktuře námezdně pracujících v zemědělství. Odsun Němců, obnova národního hospodářství a na ni navazující industrializace a posléze i socializace zemědělství se otkly pracovní síly v zemědělství mnohostranně.

V tomto příspěvku se chceme zabývat některými změnami, které se projeví v charakteru pracovních sil v zemědělství v první polovině 50. let a to především změn struktury věkové a podle pohlaví. Dříve však bude na místě se alespoň stručně dotknout vývoje počtu osob činných v zemědělství v posledních desetiletích.

Při tomto zkoumání jsme svědky neustále se snižujícího počtu osob činných v zemědělství, v kterékoliv z vyspělých zemí. Nejinak je tomu i v ČSSR. Tento pohyb je trvalý, i když různě intenzivní v různých obdobích, v různých zemích a ne vždy se stejnou motivací.

V našich zemích soustavný, pozvolný odliv činných osob ze zemědělství zesílil v době okupace nasazováním zemědělského obyvatelstva do válečně důležitých průmyslových podniků. Po počátečním růstu pracovních sil v zemědělství v prvních letech okupace dochází od r. 1942 k rychlému odčerpávání těchto sil do válečně důležité výroby (např. k 31. 5. 1942 dosahoval počet osob činných v zemědělství 1 481 621, k 31. 5. 1943 1 413 013). Totální mobilizace z r. 1944 odčerpání pracovních sil ze zemědělství katastrofálně prohloubila. V poválečném období můžeme sledovat v naší republice dvě velké odlivové vlny, které odvedly ze zemědělství na milión pracovních sil.

První souvisí s odsunem asi 340 000 osob německé národnosti činných v zemědělství a s odsunem německého obyvatelstva vůbec. Potřeba osídlit pohraničí a nahradit alespoň v podstatné míře odsunuté německé zemědělce, způsobila značný pokles hustoty zemědělského obyvatelstva. Tato první poválečná vlna se projevila především v poklesu počtu osob činných v zemědělství v českých zemích a značně ovlivnila změny v struktuře pracovních sil (zvlášť prudký byl pokles námezdních sil). Naproti tomu druhý velký poválečný pokles počtu osob činných v zemědělství se projevil především na Slovensku. Byl vyvolán hlavně mohutným rozvojem československého průmyslu v letech první pětiletky, kdy se počet zaměstnaných osob v průmyslu a v zemědělství zvýšil o plných 36 % (tab. I).

V celém státě ubylo v zemědělství celkem 1 622 714 osob, což znamená, že počet obyvatel činných v zemědělství klesl na polovinu (50,5 %) v porovnání se stavem v r. 1930. Přitom v průběhu první pětiletky došlo ke snížení celkem o 502 514 osob, čili o 23,3 %, Jak jsme již řekli, toto snížení se projevilo výrazněji

cislech tomu bylo naopak (271 475 v českých zemích a 231 039 na Slovensku).

Tento vývoj pokračoval i v dalších letech, ačkoliv např. Subkomise pro otázky cenové, nákladů a pracovních sil ve svém materiálu k rozboru dosavadního vývoje a současné situace pracovních sil v zemědělství a stanovení jejich potřeby, který předložila počátkem r. 1954 Komisi pro vypracování směrnic rozvoje zemědělství, dospívá k závěru, že již v r. 1953 chybělo československému zemědělství minimálně 410 000 pracovních sil (z toho v soukromém sektoru přes 200 000, v družstevním sektoru cca 180 000 a zbytek připadal na nedostávající se pracovní síly na státních statcích a STS). Zajímavé je, že se v tomto materiálu konstatuje poměrně značný nedostatek pracovních sil i v zemědělství Slovenska (minimální potřeba 170 000 osob, z toho cca 100 000 soukromý sektor, družstevní 64 000 a zbytek připadal na státní statky a STS).

Avšak nejen samotný vývoj počtu osob činných v zemědělství, ale v mnohém jsou ještě daleko výmluvnější změny ve věkové struktuře pracujících v zemědělství. Přinejmenším je třeba tyto změny přiřazovat k absolutním číslům, v nichž je vyjadřován vývoj počtu osob činných v zemědělství.

I. Vývoj počtu osob činných v čs. zemědělství (bez lesnictví). — Development of the number of persons working in the Czechoslovak Agriculture (without forestry)

Rok	České země		Slovensko		ČSR	
	absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %
1930	2 177 452	100,0	1 099 277	100,0	3 276 729	100,0
1946	1 553 369	71,3	946 771	86,1	2 500 140	76,3
1947	1 418 820	65,2	946 261	86,1	2 365 081	72,2
1948	1 277 329	58,7	879 200	80,0	2 156 529	65,8
1949	1 166 812	53,6	894 074	81,3	2 060 886	62,9
1950	1 111 694	51,1	811 167	73,8	1 922 861	58,7
1953	1 005 854	46,2	648 161	59,0	1 654 015	50,5

II. Věkové rozvrstvení osob činných v zemědělství v letech 1930, 1949, 1953, výhledově 1960 a skutečně 1961. (Podíl uvedených věkových skupin v % z celkového počtu činných osob.) — Age division of persons working in agriculture in the years 1930, 1949, 1953, prospect of 1960 and the reality of 1961. (Share of the mentioned age groups in % of the total number of working persons.)

Věkové skupiny	R o k			Výhled*) 1960	Skutečnost 1961**)
	1930	1949	1953		
15—19	13,3	3,6	4,8	5,9	4,04
20—29	23,3	19,7	14,6	14,9	8,53
30—39	19,0	19,2	14,2	14,5	19,15
40—49	16,7	26,5	26,1	19,8	21,22
50—59	14,6	19,5	22,7	24,9	29,26
nad 60 let	13,1	11,5	17,5	20,0	17,73

Pozn.:

*) Výhledové hodnoty stanovila Subkomise pro otázky cenové, nákladů a pracovních sil ve svém materiálu k rozboru dosavadního vývoje a současné situace pracovních sil v zemědělství a stanovení jejich potřeby, který předložila v lednu 1954.

**) Skutečnost 1961 se vztahuje pouze k družstevnímu rolnictvu, zatímco předchozí k zemědělství vcelku.

osob činných v zemědělství pociťovalo stále se zhoršující věkové rozvrstvení, které nutně zesilovalo i nepříznivé důsledky poklesu osob činných v zemědělství, zvláště když mladí lidé a téměř veškerý dorost odcházel do průmyslu (tab. II).

Z tab. II je zřejmé, že ve věkových skupinách osob činných v zemědělství došlo během poměrně velmi krátké doby k velmi silným přesunům, a to v neprospěch mladších generací. Porovnáme-li tedy v souhrnu věkové skupiny do 39 let v uvedených časových obdobích, projeví se velmi názorně základní trend vývojové věkové struktury osob činných v zemědělství. Z tab. III je zřejmé, že podíl osob činných v zemědělství ve věkových skupinách do 39 let soustavně klesá a v období 1930—1953 se snížil téměř o 22 %. V důsledku tohoto poklesu vzrůstá pak pochopitelně podíl osob ve věkových skupinách nad 40 let.

A velmi názorně nám může základní směr vývoje věkové struktury pracujících v zemědělství ilustrovat srovnání vývoje nejmladší a nejstarší věkové skupiny v uvedených obdobích (tab. IV). Toto srovnání ukazuje, že s neustále se zvyšujícím úbytkem celkového počtu pracovních sil v zemědělství se snižuje značně podíl skupiny mladých pracovníků, když např. v r. 1953 je podíl věkové skupiny 15—19 roků téměř o $\frac{2}{3}$ menší než v r. 1930 a dále klesá i v 2. pol. 50. let. Naproti tomu roste podíl nejstarší skupiny pracujících nad 60 roků, neboť v r. 1953 je její podíl o 33 % vyšší než v r. 1930 a stoupá i v následujících letech.

Z výzkumu vývoje věkové struktury pracujících v zemědělství v 50. letech na území bývalých krajů olomouckého a brněnského, tedy na území, které představuje poměrně široký souvislý pruh napříč celou Moravou od nejzazšího severu k nejzazšímu jihu, jsme dospěli k některým poznatkům, jež uvádíme.

Již v první polovině 50. let, tedy v době rozmachu kolektivizace a prudkého kvantitativního růstu státních statků dochází k výrazným změnám v podílu jednotlivých sektorů na celkovém počtu osob činných v zemědělství vůbec. Nemění se však nijak podstatně podíl těchto tří sektorů na celkovém počtu osob činných v zemědělství v jednotlivých věkových skupinách. Ponecháme-li stranou STS, v nichž věková skladba zaměstnanců byla až „nenormálně“ příznivá vzhledem k tomu, že jí prakticky chyběly věkové skupiny nad 40 let, pak nejprůběžnější věko-

III. Podíl věkové skupiny do 39 let v %. — Share of the age group up to 39 years in %

Rok	1930	1949	1953	Výhled 1960	Skutečnost 1. 3. 1961
Podíl věkové skupiny do 39 let v %	55,6	42,5	33,7	35,3	31,7

IV. Vývoj nejmladší a nejstarší věkové skupiny v %. — Development of the youngest and oldest age group in %

Rok	1930	1949	1953	Výhled 1960	Skutečnost 1. 3. 1961
Podíl věkové skupiny 15—19 roků	13,3	3,6	4,9	5,9	4,04
Podíl věkové skupiny nad 60 let	13,1	11,5	17,5	20,0	17,73

vou skladbou se vyznačovaly státní statky. Ve věkové struktuře pracujících státních statků, v níž jsou přiměřeně zastoupeny všechny věkové skupiny, převažuje počet činných osob mladších 40 let.

Existují určité rozdíly mezi zaměstnanci jednotlivých státních statků v jednotlivých okresech. Rozdíly jsou zvláště výrazné pokud jde o věkovou strukturu zaměstnanců státních statků v okresech pohraničních a vnitrozemských. Není třeba zdůrazňovat, že věková struktura zaměstnanců státních statků v pohraničních oblastech je značně příznivější než ve vnitrozemí. To není dáno jen tím, že ve věkové struktuře obyvatel pohraničních okresů je vyšší podíl mladších věkových skupin, ale též tím, že pohraniční okresy jsou obvykle ekonomicky méně rozvinuté s nedostatečným počtem pracovních příležitostí v průmyslu. (Z mnoha pohraničních okresů zdaleka neosídlených odcházejí či alespoň dojíždějí pracovní síly, zvláště muži, za prací do vnitrozemí.) Rozdíly v ekonomické rozvinutosti určitých oblastí se neprojevují ve věkové struktuře zaměstnanců státních statků jen mezi oblastmi pohraničními a vnitrozemskými, ale i uvnitř těchto oblastí.

Věková struktura zaměstnanců státních statků se vyznačovala nejen tím, že nejsilnější skupinu tvořili zaměstnanci od 20 do 40 let, v pohraničních okresech bylo obvykle přes 60 % zaměstnanců mladších 40 let, ale i tím, že měla v porovnání s ostatními sektory (soukromý a družstva vyšších typů) nejpříznivější situaci na obou koncích stupnice. Zmíněný průzkum věkové struktury v Olomouckém a Brněnském kraji prokázal, že státní statky zaměstnávaly v první polovině 50. let, až na několik výjimek, vesměs podstatně vyšší procento pracovníků ve věku do 20 let než soukromý sektor a JZD a naopak nejmenší procento zaměstnanců ve věkové skupině nad 60 let, což je možno vysvětlit zaměstnaneckým poměrem pracovníků státních statků.

Velmi příznivou situaci vykazují státní statky v daném období ve věkové struktuře zaměstnaných žen. Ve skupině do 20 let je pravidelně procento zaměstnaných žen vyšší než procento zaměstnaných mužů a nejsilnější věkovou skupinou je skupina od 20 do 40 let (na některých státních statcích připadá na tuto skupinu přes 50 % všech zaměstnaných žen). Tato věková struktura pracujících na státních statcích, která se do r. 1956 prakticky nezměnila (jen v některých případech došlo k mírnému posunu k vyšším věkovým skupinám) byla pro státní statky poměrně velmi výhodná. Neřika však přímo nic např. o odborné úrovni pracovníků státních statků, o fluktuaci a dalších důležitých aspektech, které však nehodláme v této souvislosti rozebírat.

I když hrály státní statky již v první polovině 50. let v mnoha směrech významnou úlohu, přece jen z hlediska jejich podílu na celkovém počtu pracujících v zemědělství, nebyla jejich váha nijak zvláště významná. Z tohoto hlediska i vzhledem k perspektivní úloze, kterou začínalo hrát družstevní rolnictvo v procesu kolektivizace jakožto nová sociální skupina, má v podstatě větší význam stav a vývoj věkové struktury družstevních rolníků, a to v družstvech vyšších typů.

Družstevní rolnictvo, které se v procesu kolektivizace především vydělovalo z masy soukromě hospodařících rolníků, je svou věkovou strukturou pochopitelně daleko blíže soukromě hospodařícím rolníkům než zaměstnancům státních statků. Ale přesto tu byly rozdíly, a to po celá 50. léta, které bychom měli připomenout. Především je třeba konstatovat, že družstva prakticky postrádala zemědělský dorost. Ve věkové skupině 15—19 let se udržoval zhruba poměr 3 (státní statky) : 2 (soukromý sektor) : 1 (JZD vyšších typů). Zemědělský dorost, když ztratil perspektivu samostatného hospodaření přechodem do JZD, odcházel zřejmě raději do jiných odvětví národního hospodaření. Mladé nemohla pro práci v JZD

získat ani mechanizace, když tu po této stránce nebylo v prvních letech kolektivizace podstatnějšího rozdílu mezi oběma sektory.

O co horší byla situace v nejnižší věkové skupině u družstev vyšších typů oproti soukromě hospodařícím rolníkům, o to příznivější byla ve skupině nejvyšší. Ve věkové skupině nad 60 let si JZD III. a IV. typu svá místa se soukromým sektorem vyměnila. Poměr zde byl tedy zhruba 3 (soukromý sektor) : 2 (členové JZD vyšších typů) : 1 (státní statky). Zde se patrně projevilo u starších zemědělců ve větší míře využívání možnosti odchodu do důchodu, jakmile byla jejich usedlost předávána do společného obhospodařování v JZD.

V ostatních věkových skupinách neexistují podstatnější rozdíly mezi soukromým a družstevním sektorem, existují však i zde značné rozdíly dané však osídleností či starousedlictvím, průmyslovým či agrárním charakterem oblasti apod.

Soukromý sektor zůstává v první polovině 50. let svým podílem na celkovém počtu osob činných v zemědělství, sektorem nejsilnějším. Proto také v souhrnných údajích ovlivňuje věkovou strukturu pracujících v zemědělství vůbec. Takřka vše, co bylo třeba říci o věkové struktuře v soukromém sektoru bylo již řečeno při charakteristice věkové struktury socialistických sektorů v zemědělství. Pro doplnění a přehlednost připomínáme: věkové skupiny od 20 do 60 let jsou zastoupeny poměrně rovnoměrně. Zatímco však ve vnitrozemských okresech je v soukromém sektoru většina činných ve věkových skupinách od 40—60 let, pak v osídleneckých pohraničních oblastech připadá tato většina na věkové skupiny od 20 do 50 let. Věková skupina nad 60 let je v tomto sektoru poměrně silně zastoupena, zvláště ovšem ve starousedlických oblastech a v mužských pracovních silách.

V hanáckých okresech a okresech širšího Brněnska se podílejí tyto nejstarší pracovní síly na celkovém počtu činných v tomto sektoru obvykle více než 20 % (v severomoravských plně osídleneckých okresech 4—8 %, v jihomoravských plně osídleneckých okresech 7—13 %). Ale i v ženských pracovních silách se podílí tato nejvyšší věková skupina v starousedlických oblastech poměrně vysokým procentem (10—15 %), zvlášť když uvážíme, že ženy zaměstnané v jiných odvětvích národního hospodářství, jsou v tomto věku vesměs v důchodu a že na státních statcích se tato věková skupina podílí na celkovém počtu ženských pracovních sil v průměru asi 3,5 %.

Složení pracovních sil v zemědělství podle pohlaví je oproti vývoji věkové struktury relativně neměnné. Ze statistických údajů vyplývá, že od r. 1930 až do 60. let zůstává poměr mezi mužskými a ženskými pracovními silami v zemědělství více méně beze změny. Z celkového počtu pracovních sil (100 %) připadá v celém tomto období na muže 43 % a na ženy 57 %.

Uvedený vyšší podíl žen se vysvětluje tím, že ve velikostních skupinách nejmenších hospodářství, tj. ve skupinách do 2 ha a od 2 do 5 ha, jsou muži převážně zaměstnaní mimo zemědělství. Podle údajů podrobného průzkumu Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky za rok 1949 připadalo na 100 ha zemědělské půdy ve velikostní skupině do 2 ha 25 mužů a 67 žen, a ve skupině od 2 do 5 ha 17 mužů a 28 žen. V dalších velikostních skupinách zemědělských závodů je podíl mužů a žen již téměř vyrovnán.

Při průzkumu poměru mužských a ženských pracovních sil v zemědělství v první polovině 50. let v Pražském, Brněnském, Olomouckém a Ostravském kraji se projevily značné regionální rozdíly v podílu žen a mužů na celkovém počtu osob činných v zemědělství. Ukázalo se např., že v okresech ekonomicky málo vyvinutých s minimálním počtem průmyslových kapacit je poměr mužů a žen zaměstnaných v zemědělství, na rozdíl od celostátního průměru, zhruba

severomoravském pohraničí nebo 50 km jihovýchodně či jihozápadně od Prahy.

Naproti tomu v okresech průmyslových obvykle s vysokým podílem trpasličích a drobných usedlostí ve velikostní struktuře zemědělských závodů (Karviná, Prostějov, Kralupy), spočívá celá zemědělská výroba na bedrech zemědělských žen v daleko větší míře než v celostátním průměru. Od počátku kolektivizace se tento poměr projevuje i v podílu žen a mužů na celkovém počtu členů JZD. V oblastech ekonomicky méně rozvinutých je podíl žen na celkovém počtu členů JZD nejnižší a mnohdy nedosahuje ani 30 % všech členů JZD. (V těchto okresech také jsou ženy v představenstvech a zvláště pak ve vedoucích funkcích vzácnou výjimkou.) Naproti tomu ve skupině okresů stojících na opačném pólu je zastoupení žen v členstvu družstev daleko významnější a pohybuje se mezi 40–50 % (to se projevuje i v zastoupení žen v představenstvech JZD i v ne tak vzácném zastávání vedoucích funkcí ženami).

Účast žen na pracovním procesu v daném období nebyla tak rozličná jen ve vztahu vnitrozemí-pohraničí či průmyslová a agrární oblast, ale značné rozdíly existovaly bez ohledu na tyto geograficko-ekonomické faktory mezi jednotlivými sektory uvnitř zemědělství samotného. I po této stránce mají státní statky skladbu pracovních sil jednoznačně nejpriznivější. Poměr mezi zaměstnanými muži a ženami se pohyboval zhruba mezi 58–60 : 42–40. Vezmeme-li v úvahu pouze manuálně činné (bez techniků a administrativních sil) klesá tento příznivý poměr přibližně o 2–2,5 %. I tak jde o poměr, jakého dosáhla z druhých dvou sektorů pouze a zcela výjimečně ve specifických podmínkách JZD okresu Brno-město.

Naproti tomu v JZD vyšších typů převažuje již v celkovém počtu trvale činných podíl žen nad podílem mužů, a to zhruba v poměru 51–52 : 49–48. Od tohoto průměru se vyskytují ovšem i značné odchylky, dané především zmíněnými geograficko-ekonomickými zvláštnostmi jednotlivých okresů. Opakem státních statků je pak po této stránce soukromý sektor, v němž podíl žen zcela jednoznačně převažuje nad podílem mužů, a to zhruba v poměru 56 : 44. Tento poměr, který se postupem doby v řadě okresů ještě zhoršuje, je patrně dán především tím, že trpasličí a drobná hospodářství, která byla i v předválečném období obhospodářována především ženami, nevstupují do JZD v takovém poměru, jako hospodářství vyšších velikostních skupin.

Tolik alespoň jsme považovali za nutné říci k tak závažné otázce, jakou bezesporu otázka pracovních sil v zemědělství vůbec a v našem zvlášť, představuje, a to nejen s ohledem na pracovní výrobní stránku, ale především ve vztahu jaký zaujímá povaha pracovní síly, její věk, pohlaví atp. k důchodům zemědělského obyvatelstva, k osobní a společenské spotřebě apod.; tedy ve vztahu k otázkám, které nebývají příliš často předmětem zájmu ani ekonomů, ani historiků.

SOUHRN

V době po druhé světové válce došlo jak ve struktuře, tak i v počtu pracovních sil v československém zemědělství k významným změnám. Od r. 1930 do r. 1953 klesl počet činných v československém zemědělství na 50,5 %. Podle rozboru, který vypracovala v r. 1954 Komise pro vypracování směrníc plánu rozvoje zemědělství, chybělo již v r. 1953 československému zemědělství přes 400 000 pracovních sil. Náhlý pokles počtu pracovních sil souvisel s totální mobilizací v posledních letech války, odsunem Němců a s industrializací v první pětiletce, která se projevila větším poklesem pracovních sil, zvláště na Slovensku.

Pokles počtu pracovních sil byl doprovázen i nepříznivě se vyvíjející strukturou

věkovou a podle pohlaví. Především ve věkové struktuře docházelo v první pol. 50. let k změnám, které nepříznivě ovlivňovaly další rozvoj našeho zemědělství. Zatímco podíl nižších věkových kategorií na celkovém počtu pracovníků činných v zemědělství soustavně klesal, vzrůstal podíl nejvyšších věkových kategorií.

Ponecháme-li stranou STS, které se vyznačovaly vůbec nepříznivější strukturou pracovních sil, vykazovaly ze tří hlavních sektorů — státního, družstevního, soukromého — soustavně nejprůhodnější věkovou strukturu státní statky (totéž platí i o struktuře podle pohlaví). Na opačném pólu stál sektor soukromý, v němž jak podíl žen, tak i nejvyšších věkových skupin byl soustavně nejvyšší.

Nepříznivé jevy v počtu a struktuře pracovních sil v zemědělství obracejí k sobě proto zcela oprávněně po řadu let pozornost odpovědných stranických a státních orgánů.

Literatura

Materiály k rozboru dosavadního vývoje a současné situace pracovních sil v zemědělství a stanovení jejich potřeby. Subkomise pro otázky cenové, nákladů a pracovních sil, 1954. Archiv VÚEZVž. Státní archiv Brno, KS SÚS Brno, kart. 371, 404.

Státní archiv Opava (pobočka Janovice), KS SÚS Olomouc, kart. 130 a 131.

Došlo dne 3. 12. 1969

Некоторые перемены в количестве и структуре рабочей силы в сельском хозяйстве первой половины пятидесятых годов

Во время второй мировой войны как в структуре так и в количестве рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве наблюдались важные перемены. С 1930 года по 1953 год количество трудоспособных в чехословацком сельском хозяйстве сократилось до 50,5 %. Согласно анализу, разработанному в 1954 году Комиссией по разработке инструкций плана развития сельского хозяйства, в 1953 году в чехословацком сельском хозяйстве недоставало уже свыше 400 тыс. работников. Резкое понижение количества рабочей силы было связано с всеобщей мобилизацией в последние годы войны, с уходом немцев и с индустриализацией в первой пятилетке, проявившейся сильным сокращением рабочей силы, особенно в Словакии.

Уменьшение количества рабочей силы сопровождалось и неблагоприятно развивающейся возрастной структурой и соотношением мужчин и женщин. Главным образом в возрастной структуре наблюдались в первой половине 50 лет перемены, которые неблагоприятно отражались на дальнейшем развитии чехословацкого сельского хозяйства. В то время как доля младших возрастных категорий из общего числа трудоспособных работников в сельском хозяйстве систематически понижалась, возрастала доля наивысших возрастных категорий.

Если не принимать во внимание МТС, которые отличались наиболее благоприятной структурой рабочей силы, из трех главных секторов — государственного, кооперативного, частного — систематического наиболее подходящую возрастную структуру имели государственного хозяйства (то же относится и к структуре согласно полу). На противоположном полюсе находился частный сектор, в котором как удельный вес женщин, так и наивысших возрастных групп был систематически самым высоким.

Неблагоприятные явления, что касается количества и структуры рабочей силы в сельском хозяйстве систематически понижались, возрастала доля наивысших возрастных партийных и государственных органов.

Some Changes in the Number and Structure of the Labour Force Engaged in Agriculture in the First Half of the Fifties

Important changes occurred both in the structure and numbers of labour in Czechoslovak agriculture after the Second World War. During the period from 1930 to 1953, the number of persons permanently engaged in Czechoslovak agriculture decreased to 50.5 %. The analysis undertaken by the Commission for the Plan Instructions for the Development of Agriculture in 1954 indicates that it was as soon as in 1953 that Czechoslovak agriculture lacked more than 400,000 workers. The abrupt reduction of the number of labour was connected with the total mobilization of labour at the end of the war, with the transfer of the German people, and with industrialization during the first Five-Year Plan which was manifested in a larger decrease of labour force, particularly in Slovakia.

The reduction of the number of labour was accompanied also by an unfavourable development of the age- and sex-structures. In particular, it was the age-structure that was subject to changes negatively affecting the further development of Czechoslovak agriculture during the first half of the fifties. While the proportion of the lowest age-categories in the total number of workers engaged in agriculture was permanently decreasing, the proportion of the oldest-age-categories was showing a permanent increase.

If the Machine and Tractor Stations, which had the most favourable structure of labour of all branches of agriculture, are not taken into consideration, it appears that of all the three basic land-tenure forms (state, cooperative and private), State Farms were consistently showing the most suitable age-structure (the same being true of the sex-structure of labour). The private sector where the proportion of women as well as that of the oldest age-classes were consistently highest, was characterized by a reverse situation.

It is, therefore, for justified reasons that the unfavourable trends and phenomena occurring in the numbers and structures of labour have attracted the attention of the responsible Communist Party and State organs for many years.

Adresa autora:

Dr. Zdeněk A n t o š, Institut sociologie venkova a historie zemědělství, Praha 2, Mánesova 75
